

негласне сприяння правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю, не змінює того, що за своєю суттю названі аспекти їх співпраці виступають елементами професійної етики.

На підставі вищевикладеного можна зробити **висновок**, що в роботі органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виникає безліч проблем як правового, так і морально-етичного характеру, особливо це стосується співпраці з громадянами на конфіденційній основі. Вирішити ж їх багато в чому допомагає професійна етика оперативно-розшукової діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : підручник. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / Сервецький І.В., Дашко В.А. – К., 2006. – 400 с.

Надійшла до редакції 18.10.2017

УДК 343.13

Безуглий Л.А.

кандидат юридичних наук

Васильків Ф.Ф.

кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Розглянуто сучасні тенденції екстремізму і тероризму в Україні та світі. Визначено місце Національної поліції України у системі державних органів, тенденції та основні причини цих злочинів, а також виокремлено головні напрями запобігання в умовах проведення антитерористичної операції на території України.

Ключові слова: запобігання, Національна поліція України, тероризм, екстремізм, антитерористична операція.

Bezuhlyy L.A., Vasylykiv F.F. Prevention of crime by National police in conditions of conducting anti-terrorist operation. The article describes the current trends of extremism and terrorism in Ukraine and abroad. The place of the National Police of Ukraine in the system of government, trends and main causes of these crimes, and singled out the main lines of prevention in terms of the antiterrorist operation in Ukraine.

Keywords: *prevention, National police of Ukraine, terrorism, extremism, anti-terrorist operation.*

Постановка проблеми. Проголошення у ст. 3 Конституції України [1] того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, вимагає від останньої утворення відповідної системи органів (суб'єктів), які у правових актах та науковій літературі отримали назву правоохоронних. До них належать і органи Національної поліції, які посідають важливе місце в системі органів державної влади, унаслідок чого їх функції та повноваження суттєво відрізняються від інших.

Виклад основного матеріалу. При усій складності криміногенної ситуації на початку тисячоліття правоохоронним органам України вдалося стабілізувати ситуацію в боротьбі зі злочинністю та розпочати реформування своїх структур. Проте на цьому тлі відбувається відставання державно-правового контролю над злочинністю, а небезпечний її рівень вимагає активного курсу на запобігання правопорушенням. Водночас у державі поки що не сформовано ефективної системи запобігання правопорушенням, недосконалою є її законодавча основа, а засоби, що застосовуються, не завжди є ефективними. А тому все це вимагає створення надійного науково-практичного підґрунтя, вдосконалення форм, методів та заходів запобіжної діяльності.

Водночас діяльність правоохоронних органів, а насамперед Національної поліції, у сучасних умовах вимагає принципово нового підходу до своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави. Як з цього приводу зауважив Г.В. Форос, запобігання злочинам та протидія злочинності в сучасних умовах – це найбільш реальний внесок правоохоронних органів у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням у країні [2].

Конституція України [1] дає підстави стверджувати, що усі органи державної влади та управління, включаючи правоохоронні органи, сприяють діяльності із запобігання правопорушенням, оскільки охорона внутрішньої державної безпеки, зміцнення правопорядку є однією з основних функцій держави. При цьому боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями різноманітними заходами здійснюють законодавча, виконавча і судова гілки влади [3, с. 12].

Саме тому значення діяльності із запобігання правопорушенням у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не рух слідами вчинених злочинів. Як у зв'язку з цим зробив висновок В.Б. Авер'янов, принципово новий погляд на суспільну цінність запобігання злочинності полягає в тому, що воно розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави [4, с. 5–8].

На превеликий жаль, проблема тероризму і екстремізму встала сьогодні

на одне з перших місць у ряді соціальних небезпек, що загрожують людству і, в цілому, позитивному розвитку світової цивілізації. Масштаби цієї загрози настільки великі та реальні, що навіть ризик потенційних збройних конфліктів, до яких завжди готувалися і продовжують готуватися більшість держав на планеті, відійшов у масовій свідомості на другий план у порівнянні з очікуванням нових терористичних атак й актів екстремізму. Тому світова спільнота цілком закономірно розвиває свої можливості у запобіганні тероризму та екстремізму, де одну з головних ролей відіграють органи поліції.

Сучасні тенденції екстремізму і тероризму обумовлені активізацією антигромадської діяльності багатьох формально створених організацій екстремістсько-терористичного напрямку. На даний час безперервно ускладнюється характер тероризму, швидко наростає витонченість його методів, інтенсивно посилюється антигуманність терористичних актів, що набувають усе більш масового і внаслідок цього жорстокого характеру. Тероризм стає організованою силою світового масштабу, виходить на рівень регулярних бойових дій. Не випадково боротьба проти тероризму розглядається як можлива форма нової «третьої світової війни» [5, с. 12].

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [6].

Завданнями поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Виходячи зі змісту Закону, до основних повноважень поліції належать: превентивна та профілактична діяльність; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень; здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень; розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування; регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху; супроводження транспортних засобів; вжиття заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї; здійснення охорони об'єктів права державної власності та інші.

В Законі надається визначення поняття «поліцейській захід» – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом. До превентивних заходів належать: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;

обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування. До поліцейських заходів примусу належать: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї. Окремо встановлено порядок застосування поліцейських заходів примусу [6].

Екстремістська і терористична діяльність характеризується: широким розмахом, відсутністю явно виражених державних кордонів, міжнародною взаємодією; жорсткою організаційною структурою, що складається з керівної і оперативної ланок, підрозділів розвідки і контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; жорсткою конспірацією та ретельним відбором кадрів: наявністю агентури у правоохоронних і державних органах; достатнім технічним оснащенням, конкуруючим з оснащенням правоохоронних органів; наявністю розгалуженої мережі конспіративних укриттів, навчальних баз і полігонів.

Характерно, що, отримуючи сучасні засоби ведення інформаційної війни, міжнародний тероризм нав'язує народам свої ідеї і свої оцінки ситуації, широко і не без успіху вирішує мобілізаційні завдання по залученню до своїх лав молоді, не кажучи вже про професійних найманців [7, с. 164–165].

Терористи і екстремісти освоюють раніше недоступні їм методи вчинення насильницьких дій. Цілком реальною стала можливість використання ними зброї масового ураження, отруєння продуктів харчування та об'єктів водопостачання великих міст, застосування високочастотних випромінювальних пристроїв, поширення небезпечних хвороб та інфекцій.

Зростає загроза атак з боку релігійних фанатиків. Такі люди не обмежують себе у своїх діях ніякими моральними бар'єрами. Їх вчинками керують духовні лідери, які мають право навіть розпоряджатися їхнім життям на свій розсуд. Небезпека вчинення актів тероризму фанатиками ще більше зростає з урахуванням високого рівня розвитку доступних їм сучасних засобів руйнування, аж до використання зброї масового знищення [8, с. 198].

Важливою особливістю сучасного тероризму і екстремізму є його добре структурований і організований характер. Терористичні організації створюють єдині керівні органи, систему управління, які планують наради і зустрічі керівників найбільших угруповань, здійснюють координацію діяльності організацій різної національної приналежності. Для створення більшого морально-психологічного ефекту та громадського резонансу налагоджено інформаційно-пропагандистське забезпечення. Ведеться робота з відбору та підготовки прихильників, активних функціонерів та бойовиків для цілеспрямованого їх використання у кризових районах, де однією з конфліктуючих сторін є радикальні мусульманські організації. Терористичні методи з вико-

ристанням зброї стали їх найбільш улюбленими [9, с. 52].

На сьогодні, у різних регіонах світу ісламістами-радикалами організована й вдосконалюється наявність розгалуженої мережі підпілля, складів зброї та вибухових речовин. У якості прикриття для терористичних організацій створена й функціонує система фірм, компаній, банків та фондів. Керівництво терористів удосконалює роботу по проникненню у громадські організації, державні структури з метою вербування агентури, контролю сфер політичного, економічного і соціального життя суспільства й цілеспрямовано впливає на їх діяльність.

В останні десятиліття зазначені феномени інтернаціоналізувалися, з'явилися міжнародні й транснаціональні угруповання, виник зв'язок і взаємодія між деякими терористичними організаціями (наприклад, між алжирськими і європейськими, чеченськими та арабськими). Найбільш небезпечним це явище стає тоді, коли воно ініціюється, створюється і підтримується державними режимами, особливо диктаторського, націоналістичного, сепаратистського й подібних до них типів [9, с. 64].

Виходячи із зазначеного, можна погодитися з думкою професора В. В. Лунєєва про те, що в якості основної тенденції тероризму на сьогоднішній день залишається інтенсивна його зміна у напрямі підвищення суспільної небезпеки [10, с. 37]:

- за темпами зростання і приросту (за останні 30 років у світі було здійснено понад 10 тис. терористичних актів, які широко відомі і знайшли відображення у ЗМІ);

- за рівнем організованості (тероризм у минуле століття розвивався від терористів-одинаків до створення терористичних груп, великих організацій, політичних терористичних формувань до транснаціональних терористичних об'єднань типу «Аль-Каїди»);

- за матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням (від застосування пістолета до вибухів і засобів масового ураження за допомогою світових центрів фінансування терористичних акцій);

- за національними й транснаціональними масштабами терористичної діяльності (тероризм «рухається» від одиничного місця злочину до охоплення цілих міст, країн, регіонів);

- за ступенем тяжкості наслідків і числом людських жертв (темпи приросту людських жертв у середньому на порядок випереджають темпи приросту самих терористичних актів. Тенденція така: від вбивств окремих осіб до знищення тисяч і десятків тисяч людей);

- за характером і обсягом цілей (діапазон досить широкий: від вбивств окремих осіб до повалення легітимної влади, руйнування держав і фактичного знищення цілих народів);

- за розширенням соціальної бази тероризму (під прапори терористів стають не тільки окремі організації, політичні, націоналістичні і релігійні рухи, а цілі народи (нерідко ошукані) або їх значні верстви).

У якості окремої особливості сучасного тероризму хотілося б виділити

зміну його різновидів, зокрема [5, с. 13]:

– тероризм ініційований і організований з-за кордону і є способом ведення так званої «сурогатної» війни, яка має певні геополітичні цілі (ослаблення державності, фактична ліквідація суверенітету, забезпечення вільного доступу до природних багатств країни та ін.);

- сепаратистський тероризм, ініційований і організований переважно тими жителями національних утворень, багато з яких були або є учасниками організованої злочинної діяльності (включаючи економічну, посадову, проти основ конституційного ладу і безпеки держави, проти конституційних прав і свобод людини і громадянина, загальнокримінальні та інші), розраховуючи на відділення від України, підтримку з-за кордону, входження у владу нових державних утворень, розпорядження національним надбанням та ухилення від кримінальної відповідальності за колишні кримінальні діяння;

- ісламський тероризм, ініційований і організований ідеологами ісламської експансії;

- тероризм анархістів, що має міжнародний характер;

- тероризм екстремістів, які вважають вчинення злочинів терористичного характеру найбільш радикальним способом зміни соціальної ситуації за бажаним напрямом. Закордонними фахівцями виділяється тероризм лівих екстремістів і правих екстремістів [9, с. 23–24].

Причинами тероризму і екстремізму є: розростання кризових явищ; міжнаціональні та внутрішні конфлікти; нездатність суспільства регулювати складні соціально-політичні й національні процеси; швидка зміна систем людських і політичних цінностей та ідеалів; включення до політичних процесів широких мас населення, позбавлених політичного досвіду і політичної культури. У результаті активізується прагнення використовувати слабкості громадської та державної систем (тим більше в умовах економічної і соціальної нестабільності), у тому числі відсутність матеріальних та інших засобів для реалізації концепції національної політики держави, що зумовлює розвиток насильницького способу досягнення цілей.

Екстремальні ситуації можуть виникати внаслідок природних катаклізмів, техногенних катастроф і соціальних конфліктів. Одним із видів екстремальної ситуації є війна і бойові дії – антитерористична операція (АТО) зокрема. Сутність екстремальної ситуації полягає в порушенні звичного укладу життя, дезорганізації системи забезпечення життєдіяльності цілих регіонів. Боротьба зі злочинністю, підтримання правопорядку в цих умовах практично неможливі.

Особливості злочинності в екстремальних ситуаціях обумовлюються рядом факторів:

– безпорадність і вразливість людей, постраждалих в екстремальній ситуації;

– дезорганізація представників державної влади та правоохоронних органів;

– ослаблення факторів соціального контролю, поява безробіття дорослих

та безпритульності дітей;

– загострення потреби у продуктах харчування і речах першої необхідності (якщо екстремальна ситуація набуває затяжного характеру);

– підвищення нервозності населення, зростання рівня конфліктності в міжособистісних стосунках;

– вимушена міграцією населення, що розриває усталені соціальні зв'язки і послаблює стримуючий вплив моральності і громадської думки.

Найбільш складно екстремальні ситуації розвиваються на тлі загострення міжнаціональних відносин, як це має місце в Республіці Крим. Екстремальна ситуація в цих умовах може виступати в ролі детонатора – загострення крайнього націоналізму, політичне протистояння, терористичні акти, які можуть багаторазово перевершити небезпеку первинної екстремальної ситуації і надати їй хронічного характеру. До особливостей злочинності в екстремальних умовах деякі автори [11, с. 43] відносять:

– визрівання опору представникам влади, яке часто переростає в посягання на їхнє життя і здоров'я;

– зростання кількості вчинення тяжких злочинів, насамперед посягань на особистість, у тому числі умисних вбивств, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень;

– застосування вогнепальної зброї, багаторазово збільшується число розкрадань зброї та боєприпасів;

– поєднання стихійних ексцесів з діями організованих злочинних груп;

– численність і одночасність фіксованих корисливо-насильницьких злочинів;

– високий рівень латентності злочинів, учинених в екстремальних умовах [12, с. 27–28].

Висновки. Таким чином, запобігання екстремізму і тероризму в Україні органами Національної поліції України безпосередньо пов'язано з виявленням і усуненням причин, що їм сприяють. Ефективність здійснення запобіжної діяльності залежить від чіткого й правильного розуміння цих складних суспільних явищ, що породжують насильство і жорстокість.

Досвід діяльності правоохоронних органів у районі проведення АТО на території південно-східних областей України в 2014–2016 рр. свідчить, що ефективність запобігання злочинам у таких ситуаціях нерідко значно знижується. У деяких випадках виявляється слабка пристосованість існуючих структурних ланок керування до функціонування у складних умовах оперативної обстановки, спостерігається повільність й недостатня організованість дій оперативного складу на початковій стадії розвитку подій.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності / Г. В. Форос // Правова держава. – 2012. – № 4. – С. 179–184.
3. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – 303 с.

4. Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права / В.Б. Авер'янов // Адвокат. – 2000. – № 2. – С. 5–8.
5. Ткач В. Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України / В. Ф. Ткач // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3 (36). – С. 12–18.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII.
7. Канунникова Н. Г. Зарубежний опыт правового регулирования противодействия экстремизму и терроризму / Н. Г. Канунникова // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2014. – № 3 (29). – С. 163–169.
8. Саміло А. В. Тероризм та релігія / А. В. Саміло // *Legea si Viata*. – 2014. – № 267. – С. 197–200.
9. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посібник / за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.
10. Лунеев В. В. Тенденции терроризма и уголовно-правовая борьба с ним / В. В. Лунеев // Государство и право. – 2010. – № 6. – С. 35–40.
11. Корнилова Т. В. Диагностика мотивации и готовность к риску / Корнилова Т. В. – М., 2007. – 155 с.
12. Джужа О. М. Актуальність кримінологічного дослідження екстремальних умов (ситуацій), що сприяють злочинності під час проведення антитерористичної операції / О. М. Джужа // Юричний часопис Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – № 2 (8). – С. 27–36.

Надійшла до редакції 13.10.2017

УДК 343.12

Березняк В.С.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Людвік В.Д.

кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗЛОЧИНИ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ЕКСТРАДИЦІЮ ОСОБИ, ЯКА ПЕРЕХОВУЄТЬСЯ ВІД СЛІДСТВА ТА СУДУ

Досліджено питання злочинів міжнародного характеру і їх класифікації, правових норм конвенцій щодо боротьби із вказаними злочинами в частині екстрадиції. Розглянуто проблеми практичного застосування правових норм конвенцій щодо боротьби зі злочинами міжнародного характеру в частині екстрадиції.

Ключові слова: злочини міжнародного характеру, класифікація, законодавство іноземних держав, екстрадиція, кримінальна відповідальність.